

Лопаткіна І.В.

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

Соціальна спрямованість національної економіки: загальна характеристика і актуальні питання

Останнім часом, в умовах розгортання та поглиблення світової фінансово-економічної кризи, питання соціальної спрямованості національної економіки набувають особливої ваги. Річ в тім, що соціальна спрямованість економічної діяльності в масштабах економіки є ознакою прогресивності та успішності національної економічної моделі, критерієм віднесення економік до розвинених. Соціальна спрямованість – це і мета, і наслідки ефективного розвитку економіки. Ця теза звучить в роботах Л.Ерхарда та В.Ойкена [5,8] – представників неолібералізму і фундаторів теорії соціальної спрямованості національної економіки, соціальної держави. Основна ідея соціалізації економіки – не вдосконалення розподілу, не заклики до врахування загальних інтересів, а підвищення ефективності економічної моделі.

Соціальну спрямованість можуть дозволити собі лише успішні країни. Як зазначає Антропов В.В. [1], пік розвитку систем соціального захисту припадає на 1960-1970 рр., коли багато держав взяли на себе високі зобов'язання по забезпеченню соціального захисту населення. Цьому сприяли прискорені темпи економічного зростання, посилення ролі держави в соціально-економічних процесах, наукове оформлення теорії “соціальної держави”.

Соціальна політика створює передумови для розширеного відтворення людиною своєї діяльності, а також суспільної системи в цілому. Занепад ідей соціальної спрямованості національної економіки, зменшуючи мотивацію до праці, прихильність до влади, ускладнює реалізацію ефективної економічної моделі. Більш того, на думку деяких авторів, соціальна нерівність є тлом для тероризму [3,6]. Одночасно, висловлюється думка про те, що навантаження на соціальну систему навіть у найбільш розвинених країнах стає нереальним щодо виконання. Так, за даними досліджень Державного департаменту США, в

найближчі 75 років належить сплатити 124.8 трильйонів доларів на соціальні потреби США (пенсії, допомога, медицина тощо). В той же час у 2007 було сплачено 2.7 трильйони (приблизно 20% ВВП) [9]. Слід зауважити, що означені дослідження не враховували нових реалій – світової фінансово-економічної кризи. Рецесія, яка у 2008 році по черзі розповсюдилась по економіках світу, не сприятиме не тільки зростанню, а навіть збереженню рівня та якості життя як працюючих, так і соціально незахищених верств населення. Зростання безробіття, зменшення соціальних виплат, соціального захисту, доходів значного прошарку населення – це методи подолання кризи. А такі заходи, в свою чергу, потягнуть за собою падіння попиту, що бумерангом повернеться до виробництва і пропозиції, дестабілізуючи ринковий механізм і віддаляючи встановлення рівноваги. Як наслідок – криза поглиблюється.

Наведена вище аргументація співпадає з поглядами Дж.Сороса стосовно того, що ринкова економіка не тяжіє до рівноваги, а, навпаки, прагне до дестабілізації, і врівноважується через вибухання «цінових куль». На його розсуд, ринок лікується, проходячи через кризи [7].

Відомо, що до гарного звикаєш швидко. А полишаєш з великим болем і образою. Виникає відчуття несправедливості. Зниження стандартів життя підвищить соціальну напругу в суспільстві, що може стати каталізатором політичних криз, які не на користь розвитку економіки. Коло замикається.

Соціальна нерівність і соціальна справедливість – поняття, що корелюють між собою, але не є тотожними. Під нерівністю у соціальному плані слід розуміти неоднакові можливості доступу до матеріальних благ, влади і престижу. Джерелом нерівності можуть бути і інші чинники. Але нерівність визнається як факт. Натомість, концепція справедливості в більшій мірі має наліт суб'єктивізму. Несправедливість – це відчуття, власний погляд на речі. З часом погляди можуть зазнавати значних змін. А відтак, те, що в минулому не викликало протесту, може здатися неприпустимим, ворожим. «Усвідомлення, яке, ставши "переважаючою думою епохи» (Белінський), без огляду на особливі умови або винятковість шляху формує соціально-психологічну обстановку» [8].

Додамо – як позитивну, так і негативну. Трансформація міркувань піддається ідеологічній обробці. Суспільна думка може формуватися під впливом ідеологічної боротьби і стати її заручником.

Додатковим, але не останнім по значущості, виступає фактор старіння нації. Про нього сьогодні майже не згадують з огляду на стрімке поповнення переліку загроз новими даними. Мабуть, тут слід згадати український вислів – «що занадто, то не здорово». Як виплати по безробіттю створюють мотиви до дозвільного життя, перетворюючи цілі армії людей на утриманців, так і високі доходи зменшують прагнення до додаткової зайнятості, надаючи людині можливість якісного відпочинку. Замість збільшення народжуваності в умовах економічного росту світ несподівано отримав демографічну проблему.

За останні роки демографічна ситуація в розвинених країнах не покращилась. Ринок праці зазнає втрат. Банальним, але важливим і впливовим чинником на стан ринку праці є відношення до нього людей. Ринок праці – єдиний, де товаром є люди. А відтак, цей ринок найбільш суперечливий: рівноважна ціна, що встановлюється на ньому, або може бути встановлена, нас не влаштовує. Тобто, нас не влаштовує саморегуляція цього ринку. Висока вартість робочої сили лобіюється профспілками (хоча, необхідно зазначити, що в останні місяці профспілки втратили важелі свого впливу) та підтримується державою. З боку держави це прогнозована поведінка – тим самим вона «позбувається» необхідності виконання соціальних функцій, максимально перекладаючи цей тягар на плечі приватного сектора. Але в умовах старіння населення у активних суб'єктів, у тих, хто працює, все менше можливостей для утримання зростаючої кількості пенсіонерів. Таким чином, підтримувати та зберегти існуючі соціальні стандарти важко. Скоріш за все – просто неможливо. Теоретично це можливо – якщо економіки зазнають пропорційного зменшення масштабів. Такий собі секвестр.

Перед державною владою виникає дилема - обрання соціальних або економічних критеріїв. Виникає конфлікт цілей. Вирішення конфлікту можливе за рахунок хвилеподібної зміни пріоритетів – підтримка виробника або

споживача. Вважається, що жоден з варіантів не є хибним. Стимулювати економіку можна за рахунок будь-якого з важелів – або попиту, або пропозиції.

Питання стимулювання попиту не є однозначним. Відомий вислів деяких політиків про «проїдання» коштів не має нічого спільного з економічним підходом до проблеми. «Проїдання» - це нераціональне використання грошової маси – існуючої та додатково емітованої під визначені цілі. Мова не йде виключно про споживання та попит. Нераціонально можуть використовуватись кошти на підтримку виробничої сфери. І тоді саме така політика є політикою «проїдання». «Проїданням», деякою мірою, може вважатись використання власних коштів на закупівлю імпортованих товарів. Особливо, якщо ця дія не виправдана, тобто застосовується в умовах наявності власних можливостей для забезпечення попиту аналогічними товарами, роботами, послугами. Або під цим поняттям може фігурувати проведення політики доходів без дотримання відповідності між продуктивністю праці і її оплатою, коли додаткові кошти не стали товарною масою. Тоді виникає інфляційний тиск і кошти втрачають свою цінність. Можна сказати, що вони були витрачені нераціонально, тобто їх «з'їли». Але, іноді поповнення товарної маси за рахунок імпорту з точки зору профілактики інфляції є виправданим. У питаннях надання пріоритетності соціальній або економічній складовій економічної політики важливим є відповідність специфіці історико-економічній ситуації. Без економічних досягнень, без достатньої матеріальної бази немає що розподіляти. В такому разі, соціальна політика буде політикою зрівнялівки. Нехтування проблемами соціальної сфери тоді, коли досягнуто значних успіхів у виробництві, призведе до соціального напруження. Проблема вибору пріоритетів визначається станом економіки і вирішується приходом до влади політичної сили – виразника економічних інтересів і потреб, – соціальної або ліберальної спрямованості.

Поговоримо про співвідношення теорії соціальної економіки та теорії циклів. Зауваження, яке здається важливим – накладання спадних фаз середнього та великого циклів повинні характеризуватися тривалістю та глибиною депресії, стислістю та слабкістю підйомів [2]. Існування циклів

доведено. Але їх тривалість чітко не визначена. Тому важко з великою впевненістю сказати, коли відбудеться те саме накладання однотипних фаз циклів – середніх, довгих, вікових, тисячолітніх. Кілька років тому висловлювалось припущення, що такого глобального збігу спадних фаз всіх циклів можна очікувати на початку ХХ сторіччя. Може, сучасна криза і є емпіричним підтвердженням даних теоретичних прогнозів.

Непереборність циклічності розвитку економіки призводить до фатальності кризових процесів. Стратегія побудови соціально орієнтованої економіки має враховувати циклічність розвитку. На думку Д.Люрі, цілком виправданим можна вважати перехід очікувань стійкого розвитку до контрольованої кризи [4]. А це вже зовсім інші можливості щодо забезпечення рівня та якості життя. Підтримка їх на досягнутому рівні за часів західного економічного процвітання не вважається за можливе.

Проблема збігу в часі негативних факторів може сприяти виникненню синергічного ефекту, але зі знаком «мінус».

Таким чином, тема соціальної спрямованості національної економіки набуває нового звучання і її актуальність підвищується.

Література:

1. Антропов В.В. Экономические модели социальной защиты населения в государствах ЕС / Автореф. дисс. на соиск. уч. ст. д. э. н. - М., 2007. - Режим доступа: <http://www.econ.msu.ru/cmt2/lib/a/886/File/antropov.pdf>
2. Государственное регулирование рыночной экономики: Учебник для вузов / Под общ. ред. Кушлина В.И., Волгина Н.А. – М.: ОАО «НПО «Экономика», 2000. -735с.
3. Исторические и экономические предпосылки экстремизма и терроризма в Украине [Электронный ресурс] / Экономическая свобода Украины. - 12.11.2005. - Режим доступа: <http://www.diamatik.org/a-news/news.php?id=41&groupid=1>
4. Люри Д. Устойчиво ли "устойчивое развитие"? Д. И. [Электронный ресурс] / Клиодинамика. -09.10.2008. - Режим доступа:

http://cliodynamics.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=88&Itemid=1&mosmsg=%D3%F1%EF%E5%F8%ED%EE+%F1%EE%F5%F0%E0%ED%B8%ED%21

5. Ойкен В. Основные принципы экономической политики: Пер. с нем./ Общ. Ред. Л.И.Цедилина и К.Херрманн-Пиллата. –М.: «Прогресс», 1995. -496с.
6. Разрыв между богатыми и бедными приведет к социальному бунту [Электронный ресурс] / Эксперт: 05-12-2008 22:17:47. - Режим доступа: <http://www.diamatik.org/a-news/news.php?id=1393&groupid=13>
7. Рубченко М. Изменись — или проиграешь [Электронный ресурс] / Эксперт. 21.10.2008. - Режим доступа: <http://netpress.ru/economic/164>
8. Эрхард Л. Благосостояние для всех: Репринт. воспроизведение: Пер. с нем./ Вступ. ст. Б.Б.Багаряцкого, В.Г.Гребенникова. – М.: Дело, 2001. -325с.
9. Social security and medicare trust funds and the federal budget. [Электронный ресурс] /Office of Economic Policy US Department of Treasury. March 2008. – Режим доступа: http://www.treas.gov/offices/economic-policy/reports/budget_trust_fund_perspectives_2008.pdf